

DREPT INTERNAȚIONAL

CZU: 341.231.14

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.4\(67\).07](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2023.4(67).07)

IMPACTUL SCHIMBĂRILOR CLIMATICE ASUPRA CONȚINUTULUI ȘI REALIZĂRII DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR FUNDAMENTALE ALE OMULUI: ABORDĂRI DEFINITORII

Olga DORUL,
doctor în drept,
conferențiar universitar
<https://orcid.org/0000-0001-8613-4066>

Cristina OLEINIC,
doctorandă, USM
<https://orcid.org/0009-0002-6048-736X>

SUMAR

Schimbările climatice reprezintă una din problemele grave ale omenirii secolului XXI, iar identificarea soluțiilor pentru rezolvarea acestora constituie o prioritate pe agenda statelor, a organizațiilor regionale și universale. Având în vedere că dreptul la un mediu înconjurător sănătos s-a conturat în ultimii ani ca un drept fundamental, schimbările climatice ale căror martori suntem vin să afecteze dramatic, atât în mod direct cât și indirect, conținutul și procesul de realizare a acestui drept. În prezentul articol ne propunem să identificăm principalele provocări, dar și să reliefăm remedii eficiente în domeniul propus cercetării.

Cuvinte-cheie: *drept fundamental, drept la mediu înconjurător sănătos, libertate fundamentală, mediu, schimbări climatice.*

Este bine cunoscut faptul că schimbările climatice se prezintă ca fiind problema gravă cu care se confrunta omenirea secolului XXI, fiind înregistrată evoluția fără precedent a fenomenelor naturii, iar identificarea soluțiilor pentru rezolvarea consecințelor acestor evoluții este o prioritate inevitabilă pe agenda mondială.

Ultimele date științifice arată că temperatura globului pământesc se încălzește în mod anormal. Preponderent, din cauza emisiei sporite a gazelor cu efect de seră, ca urmare a activității umane, clima se modifică, iar în consecință fenomenele meteorologice extreme sunt tot mai frecvente: inundațiile, seceta, creșterea temperaturilor medii la nivel global, creșterea nivelului mării și micșorarea calotei glacia-

THE IMPACT OF CLIMATE CHANGE ON THE CONTENT AND ACHIEVEMENT OF FUNDAMENTAL HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS: DEFINING APPROACHES

SUMMARY

Climate change represents one of the serious problems of humanity in the 21st century, and identifying solutions to solve it is a priority on the agenda of states and regional, and universal organizations. Given that the right to a healthy environment has emerged in recent years as a fundamental right, the climate changes we are witnessing will dramatically affect both directly and indirectly the content and process of realizing this right. In this article, we aim to identify the main challenges, but also highlight effective remedies in the field proposed for research.

Key-words: *fundamental right, right to a healthy environment, fundamental freedom, environment, climate change.*

re, deficitul de apă, toate acestea afectează în mod direct și ireversibil mediul natural al Terrei, dar și calitatea vieții, inclusiv soarta civilizației umane.

În ultimul raport de sinteză privind schimbările climatice al Grupului interguvernamental privind schimbările climatice, publicat în anul 2023, se men-

ționează că, între anii 2011-2020, temperatura medie pe glob a crescut cu 1,1 grade față de media din perioada anilor 1850-1900. Emisia gazelor de seră a continuat să crească între 2010-2019, cu o distribuție inegală, atât între state cât și între oameni, din cauza utilizării nesustenabile a resurselor energetice, a solului, a modului de viață, obiceiurilor de consum și nivelului de producție [7, p.42].

Având în vedere actualitatea fenomenului schimbărilor climatice, acest proces este studiat și analizat multidisciplinar, în toată complexitatea sa, de savanți din toate domeniile. Cauzele, consecințele și impactul acestui fenomen sunt examinate de numeroși oameni de știință, cercetători, savanți, filosofi, de organizații și instituții din varii domenii de activitate și cercetare. Astfel, subiectul dat este abordat nu doar la nivel internațional, dar și la nivel național, unde fiecare stat își are dezvoltată o proprie strategie de atenuare a impactului schimbărilor climatice asupra diverselor componente ale mediului înconjurător, dar nu în ultimul rând și asupra ființei umane. Respectiv, fiecare mecanism instituit are ca scop diminuarea consecințelor cauzate de schimbările climatice și identificarea soluțiilor viabile și de durată în acest context.

Conform concluziilor Comitetului Interstatal IPCC (*Intergovernmental Panel on Climate Change*), fenomenul schimbărilor climatice este un fenomen antropogen, cauzat de om, și este unul recent, care s-a amplificat odată cu industrializarea masivă, extragerea resurselor fosile și eliminarea bioxidului de carbon în atmosferă, ceea ce a și intensificat schimbările climatice. Manifestarea schimbărilor climatice nu are loc doar prin furtuni, secetă, precipitații abundente, inundații, deoarece acestea, în principiu, sunt manifestări tipice ale variabilității climatice. Specificul schimbărilor climatice constă în viteza și magnitudinea/intensitatea cu care acestea se manifestă. Datele științifice confirmă că magnitudinea și viteza depășesc situația tipică, care a fost anterior pe Terra. Astfel, intensitatea și magnitudinea fenomenelor climatice extreme sunt principalele caracteristici ale schimbărilor climatice. Fenomenul schimbărilor climatice necesită luare de atitudine pentru că, deși este un fenomen global, are impact local. Toate categoriile de populație sunt expuse la riscuri climatice și, cu timpul, vulnerabilitatea la acestea va fi în creștere, dacă nu va spori capacitatea de adaptare și reziliența indivizilor și comunităților la schimbările climatice [3, p.11].

Convenția-cadru a Organizației Națiunilor Unite cu privire la schimbarea climei, adoptată la New-York la 9 mai 1992 [1], care are drept obiectiv final de a stabiliza concentrațiile de gaze cu efect de seră în atmosferă la un nivel care să împiedice orice perturbare antropogenă periculoasă a sistemului climatic, definește schimbările climatice ca schimbări de climat atribuite direct sau indirect unei activități omenești ce alterează compoziția atmosferei la nivel global și

care se adaugă variabilității naturale a climatului observat în cursul unor perioade comparabile.

Astfel, un set de măsuri adoptate relativ recent au încurajat dezvoltarea și implementarea politicilor cu privire la atenuarea efectelor schimbărilor climatice. De exemplu, Acordul de la Paris, adoptat la 12 decembrie 2015, în temeiul Convenției-cadru a Organizației Națiunilor Unite asupra schimbărilor climatice menționate mai sus, a dus la crearea unui cadru normativ la nivel internațional prin care statele sunt încurajate să vină cu acțiuni și/sau contribuții determinate la nivel național, ceea ce va contribui la combaterea efectelor schimbărilor climatice. În consecință, au fost înregistrate efecte pozitive: au apărut politici și strategii adoptate la nivel național și local cu scopul de atenuare a efectelor schimbărilor climatice, dar și cu scopul de a spori responsabilitatea și transparența în acțiunile care urmează a fi întreprinse și implementate.

Un alt instrument internațional important, din punct de vedere practic, este Protocolul de la Kyoto la Convenția-cadru a Organizației Națiunilor Unite cu privire la schimbarea climei, adoptat la 11 decembrie 1997, care deja a contribuit la reducerea emisiilor de gaze cu efect de seră în unele țări, dar mai poate fi considerat și ca instrument-cheie în identificarea resurselor și dezvoltarea capacităților internaționale și naționale de raportare a emisiilor de gaze cu efect de seră și de creare a așa-numitor piețe de astfel de emisii.

Alte acorduri adoptate recent la nivel mondial, care au drept scop influențarea soluționării problematicii schimbărilor climatice, sunt Cadrul Sendai pentru reducerea riscului de dezastre (2015-2030), adoptat la 15 martie 2015 de statele membre ale Organizației Națiunilor Unite în cadrul Conferinței Mondiale privind Reducerea Riscului de Dezastru și aprobat de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite în iunie 2015 (Cadrul Sendai), Agenda de Acțiune Addis Abeba privind finanțarea pentru dezvoltare, care a fost adoptată în cadrul unei conferințe a Organizației Națiunilor Unite în anul 2015 și face parte integrantă din Agenda 2030, cât și Amendamentul la Protocolul de la Montreal privind substanțele care distrug stratul de ozon, adoptat la Kigali la 15 octombrie 2016, dar și Agenda pentru Dezvoltare Durabilă 2030, adoptată în 2015 de statele membre ale Organizației Națiunilor Unite, care este considerat un document istoric, de o importanță majoră, având în vedere cele 17 obiective de dezvoltare durabilă pe care aceasta le stabilește.

Suplimentar, fiind universal recunoscut că schimbările climatice împiedică realizarea drepturilor omului, Consiliul pentru Drepturile Omului al Națiunilor Unite a adoptat mai multe rezoluții privind drepturile omului și schimbările climatice; a creat mandatul Raportorului Special pentru promovarea și protecția drepturilor omului în contextul schimbărilor climatice

în octombrie 2021 și a numit primul raportor special în martie 2022. Totodată, Programul Națiunilor Unite pentru Mediu (UNEP) a elaborat o publicație despre schimbările climatice și drepturile omului pentru a evidenția obligațiile guvernelor și actorii privați privind răspunsul la schimbările climatice, în timp ce Oficiul Înaltului Comisar al Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului (OHCHR) a emis raportul Întrebările frecvente privind drepturile omului și schimbările climatice pentru a îmbunătăți înțelegerea amenințărilor la adresa drepturilor omului care decurg din schimbările climatice, precum și a aspectelor asociate, obligațiile statelor în materia drepturilor omului [5].

Având în vedere cele menționate mai sus, constatăm faptul că schimbările climatice deja afectează extremele climatice în fiecare regiune de pe glob. Aceasta a cauzat consecințe negative pe scară largă asupra securității alimentare și de apă potabilă, sănătății umane, asupra diferitor ramuri ale economiei, dar și pierderi/daune aferente naturii și omenirii în general. Comunitățile vulnerabile care istoric au contribuit cel mai puțin la schimbările climatice sunt actualmente afectate disproportional [7, p.42]. Respectiv, este cert faptul că fenomenul schimbărilor climatice are un impact direct asupra ființei umane, inclusiv asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale acesteia.

Analizând impactul direct al schimbărilor climatice asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, este important să evidențiem că drepturile și libertățile fundamentale ale omului în sistemul internațional reprezintă o piatră de temelie a politicilor naționale și internaționale ale statelor, organizațiilor internaționale și a altor entități din întreaga lume. Consecințele interdependenței dintre schimbările climatice și drepturile și libertățile fundamentale ale omului se fac resimțite acut la nivel global și este cert că acestea afectează nemijlocit nivelul de trai al populației, afectând ecosistemele, economia și, în rezultat, modul de viață al omului în general. Or, condițiile de viață ale individului depind în mod incontestabil de mediul înconjurător.

În opinia prof. I. Muraru, terminologia constituțională referitoare la conceptele „drept” și „libertate”, deși nuanțată, desemnează o singură categorie juridică, și anume dreptul fundamental, susținând că dreptul este o libertate, iar libertatea este un drept. Se susține că nu există deosebire de natură juridică, fiind, de fapt, o singură noțiune juridică [2, p.3].

O a doua opinie este că între noțiunile de „drepturi” și „libertăți” există, totuși, diferențe conceptuale. După Jean Rivero, „libertatea este puterea de a se autodetermina, în virtutea căreia omul alege el însuși comportamentul său”, deci libertatea este o putere pe care o exercită el însuși [2, p.3].

Totodată, menționăm că drepturile fundamentale ale omului sunt acele drepturi inalienabile pe care o persoană le are, doar prin faptul că el sau ea este o ființă umană [8, p.3].

Analizând opiniile savanților în domeniul științelor

juridice, raliind la cea de-a doua opinie, potrivit căreia între noțiunile de „drepturi” și „libertăți” există, totuși, diferențe conceptuale, considerăm necesar, în contextul prezentei cercetări, să analizăm drepturile și libertățile fundamentale ale omului care sunt încălcate sau lezate ca urmare a schimbărilor climatice.

În primul rând, vom menționa cel mai important drept fundamental al omului - dreptul la viață. În mod direct, acesta este afectat din cauza creșterii frecvenței și intensității evenimentelor climatice extreme (inundații, furtuni, valuri de călduri), care reprezintă un risc sporit de pierdere a vieților omenești. În mod indirect, se menționează că, la garantarea dreptului la viață, ființei umane urmează a-i fi respectate necesitățile primare, precum dreptul la hrană și dreptul la apă. Schimbările climatice afectează siguranța alimentară și de apă potabilă din cauza creșterii temperaturilor, dar și a schimbării componenței precipitațiilor, fapt ce afectează calitatea apei potabile, cât și producția agricolă în general.

Dreptul la sănătate și dreptul la un mediu sănătos sunt alte drepturi fundamentale ale omului care au de suferit pe urma schimbărilor climatice. Lezarea acestor drepturi are ca efect schimbarea dramatică a condițiilor de viață decentă. Astfel, poluarea aerului, cauzată de arderea de combustibili fosili, creează pericole majore pentru sănătate, iar creșterea temperaturilor duce, de exemplu, la răspândirea bolilor transmise prin vectori, cum ar fi malaria (transmisă de țânțari).

Efectele schimbărilor climatice vor fi resimțite cel mai acut de acele segmente ale populației care se află deja în situații vulnerabile din cauza unor factori precum sărăcia, genul, vârsta, statutul de minoritate și dizabilitatea. În conformitate cu Dreptul internațional al drepturilor omului, statele sunt obligate, din punct de vedere juridic, să trateze persoanele vulnerabile în conformitate cu principiul egalității și al nediscriminării. Abordările de vulnerabilitate și impact în contextul schimbărilor climatice se concentrează în mare măsură pe sectoarele economice, cum ar fi sănătatea și apa, mai degrabă decât pe vulnerabilitățile unor segmente specifice ale populației [6].

În special, astăzi societatea internațională, în contextul evaluării impactului schimbărilor de mediu asupra respectării drepturilor și libertăților fundamentale anumitor categorii de persoane, este preocupată de soarta fetelor și femeilor, care sunt nevoite, în urma schimbărilor de mediu, să se confrunte cu situații noi în care sunt supuse discriminării multiple, inclusiv discriminării pe criteriu de gen.

La fel, atenția actorilor vieții internaționale este canalizată spre atenuarea consecințelor schimbărilor climatice asupra copiilor. Or, studiile realizate până la moment atenționează asupra riscurilor de malnutriție, boli, lipsă de apă potabilă, bariere privind școlărirea copiilor etc.

Un alt drept fundamental mai puțin evident, dar afectat de schimbările climatice este dreptul popoarelor la autodeterminare. În acest context, comuni-

tățile indigene sunt îndeosebi afectate de schimbările climatice datorită faptului că acestea le obligă să părăsească zonele stabilite, le reduce accesul la apă potabilă, surse de hrană și alte resurse. Totodată, potrivit Raportului Parlamentului European referitor la efectele schimbărilor climatice asupra drepturilor omului și rolul activiștilor de mediu în această chestiune din data de 10 martie 2021, se reamintește obligația de a recunoaște drepturile populațiilor indigene și ale comunităților locale, contribuția adusă de experiența și cunoștințele acestora la lupta împotriva pierderii biodiversității și a degradării mediului; subliniază rolul și expertiza lor specifice în gestionarea și conservarea terenurilor și solicită intensificarea cooperării cu populațiile indigene și includerea acestora, precum și eforturi de consolidare a participării democratice a acestora la procesele decizionale relevante, inclusiv la cele legate de diplomația internațională în domeniul climei [4].

Cu referire la libertățile fundamentale ale omului care sunt lezate în contextul fenomenului schimbărilor climatice vom menționa libertatea de exprimare și dreptul la informare. Încălcarea acestor drepturi și libertăți se accentuează în rapoartele apărătorilor mediului, avertizorilor, jurnaliștilor și membrilor profesiilor juridice specializați în probleme de mediu din întreaga lume. În acest context, în Raportul Parlamentului European din 10 martie 2021, menționat mai sus, se precizează că apărătorii drepturilor omului în domeniul mediului subliniază că avertizarea în interes public este o formă de libertate de exprimare și de informare și joacă un rol esențial în demascarea și prevenirea încălcărilor dreptului Uniunii și în consolidarea responsabilității democratice și a transparenței; consideră că libertatea de informare este un instrument important pentru ca persoanele care ar putea fi afectate de consecințele schimbărilor climatice să fie informate în mod corespunzător și din timp cu privire la efectele dăunătoare ale schimbărilor climatice și ale măsurilor de adaptare; solicită respectarea libertății de informare [4].

Ne exprimăm convingerea fermă că, într-o perspectivă neîndepărtată, schimbările climatice vor amenința securitatea umană prin creșterea deficitului de resurse-cheie (de exemplu: apă, alimente, pământ și alte resurse naturale), subminarea mijloacelor de trai, compromiterea culturii și a identității, creșterea strămutărilor și migrație, contestarea capacității statelor de a oferi condițiile necesare pentru securitatea umană. Fiecare dintre acești factor pot afecta direct securitatea umană și pot contribui, de asemenea, la instabilitate politică și conflicte violente. În acest context, se conturează premisele nerespectării următoarelor drepturi fundamentale ale omului: dreptul la viață, dreptul la un nivel de trai decent, dreptul la autodeterminare, dreptul la proprietate etc. [9].

Concluzionând, menționăm că actualitatea subiectului abordat se demonstrează, în special, prin

tratarea prezentei problematice nu doar la nivel național, dar și la nivel mondial. Astfel, pentru reducerea consecințelor schimbărilor climatice, acum, ca niciodată, sunt necesare acțiuni imediate, coordonate și armonizate la nivel național și internațional, pentru ca comunitățile să-și poată valorifica dreptul la un mediu înconjurător sănătos, iar fiecare individ în parte să beneficieze plenar de toată gama de drepturi și libertăți fundamentale prevăzute de Carta internațională a drepturilor omului. Subsecvent, deciziile care urmează a fi luate la nivel internațional necesită să fie evaluate, în mod obligatoriu, prin prisma impactului schimbărilor climatice asupra drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Referințe bibliografice

1. Convenția-cadru a Organizației Națiunilor Unite cu privire la schimbarea climei, adoptată la New York la 09.05.1992, înregistrată la ONU cu nr. I-30822, în vigoare pentru RM din 07.09.1995. În: *Tratate Internaționale*, 1999, vol. 9, p. 74.
2. Dabu V., Gușanu A.-M. Drept și libertate. Inconsecvențe legislative. Importanța diferențierii între drept și libertate. În: *Acta Universitatis George Bacovia. Juridica*, 2013, Volume 2, p.285-310.
3. Damian-Timoșenco G., Bodrug-Lungu V. Formarea competenței de reziliență climatică la adolescenți, Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova, Universitatea de Stat din Moldova, Școala Doctorală Psihologie și Științe ale Educației. Chișinău: Artpoligraf, 2021. 224 p.
4. Raportul Parlamentului European referitor la efectele schimbărilor climatice asupra drepturilor omului și rolul activiștilor de mediu în această chestiune din data de 10 martie 2021. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2021-0039_RO.html (vizitat 25.09.2023).
5. Adopting a Human Rights-based Approach to Ecosystem-based Adaptation: A Contribution to Sustainable Development. United Nations Environment Programme 2022. 73 p.
6. Annual Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights And Reports of the Office Of the High Commissioner and the Secretary-General. Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the relationship between climate change and human rights A/HRC/10/61 15 January 2009, p. 42-44.
7. Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC, 2023: Sections. In: *Climate Change 2023: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [Core Writing Team, H. Lee and J. Romero (eds.)]. IPCC, Geneva, Switzerland, p. 35-115.
8. Sepúlveda S., Van Banning T., Gudrún D. Gudmundsdóttir, Chamoun C., Van Genugten W. J.M, Human Rights Reference Book, University for Peace, 2004. 516 p.
9. UNEP, Climate Change and Human Rights. UNON Publishing Services Section, Nairobi, 2015. https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/9530/-Climate_Change_and_Human_Rights-human-rights-climate-change.pdf.pdf?sequence=2&pageSize=3&Allowed= (vizitat 02.12.2023).